

## Elítéltetés

### Részlet a Huncut Petar című regényből

Felujjongott a nép; süvegek röpködtek az égnek; kiáltások:

— Éljen a kádi effendi! Ártatlan Petar! Hát mégis van igazság a világon!

Fölsivalkodtak csimpolyák, gadulkák és kavalfurulyák, hullámozott a körtánc, ifjú inaslegényke páros horót viharzott szép falusi kislánnyal, erejüket összemérni a küzdőporondon birokra keltek a legdaliább fiúk; rázendítettek a gyerekek: „Vigyázó király, hékám, vigyázó király, kapudat tárd ki, hékám, kapudat tárd ki! Miért hogy kapuk, hékám, miért hogy kapuk? Befutna gyorsan, hékám, befutna gyorsan serege cárnak, hékám, serege cárnak! Nyitva, kitarva, hékám, nyitva, kitarva! Adjatok nekünk, hékám, adjatok nekünk, véka aranyat, hékám, véka aranyat! Adjuk is nektek, hékám, adjuk is nektek a szép kicsi lányt, hékám, a szép kicsi lányt!”

És Todor herceg:

— Ne siesd el, kádi effendi, csalatkozol! Ebben az emberben nincs tisztelet, se szégyen, se rend! Ha ennyi nem volt elég, hallgasd, mit mondok: ahogy faluról falura jár, Petar a szultánról mesél, hogy úgymond, Bajraktaron vezetett át útja egyszer, s nála szállt meg. Haraptak, kortyoltak, azt mondja a szultán — így Petar —: „Sok mindent hallani felőled, Petar! Mondj el egyet nekem is, hadd lám, miket fecsegsz! Zsák arany üti markod, ha engem is felültetsz!” Akkor Petar: „Számból szedted ki a szót, dicső uralkodó, épp mondani akartam! Nem hamisságot, ám igazságot szólok én: valamikor az apád megszorult, hát apámtól — Joszifától, az áctól, Isten nyugosztalja! — vett kölcsön egy zsák aranyat, aztán valahogy elfelejtette megadni! Éppen jó — kapóra jöttél most nekem, hogy visszafizesd, mert mostan meg én lennék igen szűkében!” Feldühödik — így Petar — a szultán: „Mekkora hazugság: hogy az apám holmi áctól vegyen kölcsön!” Nevette volna Petar: „Ha hazugság, ide az arannyal, hisz megígérted, ha meg igazság, ide velük, mert adós vagy!” Tessék, kádi effendi, ez az ember még a szultánt se ismeri el!

Elhallgattak tüstént a csimpolyák, gadulkák és kavalfurulyák, megszakadt a körtánc, üres lett a küzdőporond, szétfutottak a gyerekek. Összerezzen a kádi, ujjongott Todor herceg; felkiáltott a nép.

— Ha felvette a török hitet, Todor herceg, legalább Allahot féljed!

És Todor herceg:

— Mert eltökéltem, végzek ezzel az átkozottal, és sem Allah, sem Isten, sem ördög meg nem rettent!

Mire a kádi:

— Mondd, Petar, a szultánt elismered?

Nem szólt semmit Petar: ha azt mondja, hogy nem ismeri el, maga ítéli el magát.

A nép pedig a szemét kereste.

És Todor herceg:

— Mért hazudna neked, kádi effendi, ha nem ismeri el!

Nem szólt semmit Petar: ha azt mondja, hogy elismeri — hazudni nem tanult meg.

A nép pedig a szemét kereste.

Mire a kádi:

— Mondd, Petar, a szultánt elismered?

Hallgatott Petar; öklét szorította a nép; és ahogy öklét szorította, utat vágott közöttük egy hodzsa, előretört.

Mire a kádi:

— Adj tanácsot, hodzsa!

És Naszreddin Hodzsa:

— Mondva vagyon a szent Koránban, a második szűrában már: „Allah megengedte az adásvételt, ám megtiltotta az uzsorát!” Nem látod, kádi effendi, hogy hadzsi Abdullah kamatostul akar megfizetni ennek az embernek? Mondva vagyon az is, a kilencedik szűrában már: „Harcoljatok a hitetlenek ellen, akik a szomszédságokban vannak, hadd érezzék keménységeteket. Tudnotok kell, hogy Allah az istenfélőkkel van!” Nem látod, kádi effendi, hogy hadzsi Abdullah megkötözött embert akar elveszejteni? Mondva vagyon az is, a harmadik szűrában már: „Allah tanúsítja, hogy nincs más isten rajta kívül; az angyalok és a tudás letéteményesei is tanúsítják azt; ő gondoskodik a méltányosságról. Nincs más isten rajta kívül!” Nem látod, kádi effendi, hogy hadzsi Abdullah számára különbség Allah és ördög és Isten között nincsen, csak hogy ezzel az emberrel végezzen? Kérdezd meg újra!

Mire a kádi:

— Mondd, fiam, a szultánt elismered?

Nem szólt semmit Petar: ment az apjával a megáradt folyó partjában; egész télen nem látták Mariját; a fűzfák épp csak kileveleztek. Levetkőztették a törökök őket — anyaszült meztelenre vetkőztették, s meglátta akkor Petar apja ágyékát, Jozsif pedig — a fiáét; s összekötözték bokáikat; fejjel lefelé bükkfa ágára húzták fel őket; fejük alatt tüzet gyújtottak. Lassú tüzet raktak a törökök; nyirkos tavalyi fűből: hogy füstöljön; marékka pirospaprikát is vetettek beléje. Felrakta Petar az apját — Jozsifot, az ácsot — a számarra, s folytatta útját a falu felé; Jozsif az úton meghalt; s nem tudta pap meggyóztatni, sem a kenetet feladni, mielőtt teste a lelkétől különvált. Feküdt kiterítve apja a koporsóban, arca a füstöléstől puffadt, mintha végtelenül régen mentek volna a folyó partjában. Sírás és fogak csikorgatása hallatszott a bolgár földön mindenfelől.

A nép pedig a szemét kereste.

És Todor herceg:

— Mért hazudna neked, kádi effendi, ha nem ismeri el!

Nem szólt semmit Petar: szamarán kocogva követte a sorsát; friss savanyúság illata szállt az udvarokból, igazgatták a férfiak fönn a tetőn a kéményeket, napszálltakor az öregek leballagtak a tűz mellé; közeledett a forráskúthoz. Fehér üstökkel lányok jöttek, derekuk ringott, vállukon a vízhordó rúd, így szól egyikük: „Gyere apámhoz, kérjél ki engem!” Mire Petar: „Halálra vagyok én rendelve! A fekete föld lesz a fekhelyem, márványkő lesz az én párnám, magas bitófa lesz az én arám! Lelkemért imádkozz, szép leány!” Megbökte szamarát — hogy induljon gyorsan —, a lányt ne lássa, mert szomorúság töltötte el a szívét: nem lesz neki se menyecskéje, se gyerekecskéje, mert ő küldetéses! Ahogy a bolgár föld tele volt rabláncra vertekkel; s janicsárok, szerencsenek és rabló zsványok jatagánokat forgattak; s apró eső fürdette az erdei bércsétről az elhagyott, árva gyerekeket, így kiáltott a bolgár föld neki: „Te vagy az én szerelmes fiam, tebenned minden bízásom!”

A nép pedig a szemét kereste. Mire a kádi:

— Mondd, fiam, a szultánt elismered?

Hallgatott Petar; öklét szorította a nép; és Todor herceg:

— Mert eltökéltem, végzek ezzel az átkozottal, és sem Allah, sem Isten, sem ördög nem rettent! Oltalmazni szeretné, kádi effendi, de nem fog ez menni!

Mire a kádi:

— Adj tanácsot, hodzsa!

És Naszreddin Hodzsa:

— Félre most a szent könyvekkel, kádi effendi: nézzük csak az emberi dolgokat tisztán! Való, Petar sokat beszél — kárát vallya magam is hörpöltem levét —, és szava tüzes kard török, csorbadzsai s hitehagyó ellen. Messze híre terjedt a padisah földjén, még a gyerekek is: „Petar petrencét próbál, párosrúd: pakolja paszullyal; petrencét paszullyal, Petar? Pimpót, pityókat próbálj — potty!” — mondókával fogadják, hadarják, ahogy az úton meglátják, a felnőttek pedig legendákat mesélnek róla. Hadd mondok kereken: veszedelmesebb lenne a halott Petar Mohamed hitére, mert holtan mindörökké legenda marad, de míg él, nyomorult élete miatt száználmas komédiás lesz csak. Ezért hát kérdezd meg újra!

Mire a kádi:

— Mondd, Petar, a szultánt elismered?

Nem szólt semmit Petar, magát maga mért ítélje el, ha azt mondja, hogy nem ismeri el? A nép pedig a szemét kereste.

És Todor herceg:

— Mért hazudna neked, kádi effendi, ha nem ismeri el!

Nem szólt semmit Petar; hogy hazudná, hogy elismeri, mikor illet ő nem tanult meg? A nép pedig a szemét kereste. Mire a kádi:

— Mondd, Petar, a szultánt elismered?

Hallgatott Petar; öklét szorította a nép; és Todor herceg:

— Mert eltökéltem, végzek ezzel az átkozottal, és sem Allah, sem Isten, sem ördög nem retten! Oltalmazni szeretnéd, kádi effendi, de nem fog ez menni! A szultánhoz elmegyek egészen, hogy elmondjam neki, hogyan és mint, majd akkor én megnézek!

Elsápadt a kádi; kezét dörszölte Todor herceg; és Naszreddin Hodzsa:

— Látom, kádi effendi, jobban tartasz attól, mit felelnél a szultánnak, mint hogy mit felelnél a Mindenhatóknak! Mégiscsak igaz, hogy mi homlokodra van írva, köre nem háramol! Halld hát, mit mondok akkor: haljon meg Petar!

Felugrott a kádi; koppant a kövön az olvasó; kapkodva kiáltotta:

— Neked adom, hadzsi Abdullah, ha jó, ha rossz történik veled, te lelkeken szárad!

És Todor herceg:

— A csudába e dolgokkal, kádi effendi! Úgy csinálom én, hogy Allah is, Isten is, az ördög is meg lesz elégedve! Köszönet és hála, kádi effendi!

Sírva fakadt a nép, ahogy ezt hallotta; elnémultak az erdő madarai, felhő takarta be az eget, megfordultak a holtak sírjukban; Matej pap pedig:

„Emeld föl homlokod, népem, mert íme: halálba megy a mi szerelmes Petarunk, kibem a mi bizásunk! Hagyta kegyetlen Isten, a pogány keze által, hogy sírás és fogak csikorgatása hallják csak a bolgár földön, s az még kegyetlenebb, testvérek, hogy hitehagyással a törökké váltak a pogánynál is pogányabbá lettek, s testvér testvérré tör! S ezt is érdemeljük! Mert mi, testvérek, az Isten, ha nem a megtestesült erkölcsi tökéletesség; s mint kit teremtette Ő az embert: saját képére s hasonlatosságára; s mit hagyott meg nekünk: a buzgóságot, hogy Hozzá közeledjünk! De mi megkérgesültünk s elfajzottunk, testvérek: felebarátunk szemében a szálkát keresni igyekszünk, s nem a magunkéban a gerendát; s ránk küldte Ő a pogányt, hogy a rossz által a jót megtapasztaljuk; s teremtette a hitehagyót, hogy lássuk az emberi romlás határát! De kegyes az Isten és jó, és megbocsát mindent; mert mért küldte el közénk Petart: hogy erkölcsi támaszunk legyen; és mért veszi vissza tőlünk: hogy mértékünk legyen ő a rosszhoz!”

És Todor herceg:

— Kádi effendi: most Dimcso következik, a haramia.

Mire a kádi:

— Megbánsz-e valamit, fiú?

Elnevette magát a Kispatkoló Dimcso:

— Bánok, kádi effendi: mikor Mahmud bej a lakodalmam vérbe fojtotta, s mikor magam az erdőbe bevettem, s mikor Mahmud bejt elfogtam, s ökörpatkóval megpatkoltam, fenekébe karót szúrtam, s a hitehagyónak elküldtem; sok pogány életét kioltottam — mindig így, patkóval, karóval —, de lám, kádi effendi, Todor herceget nem tudtam; ezt bánom.

Matej pap — a bajraktari pásztor — tovább prédikált:

„Mi marad számunkra, népem, zsarnokság századában? Pusztulás vár ránk, testvérek, hit, remény és szeretet nélkül! De mi a hit, a remény mi, s a szeretet: mi? Mivelhogy Isten képére s hasonlatosságára vagyunk teremtvé, és törekvünk, hogy Istenhez közeledjünk, a nép hite Benne, hite magában; mondva vagyon: „Ki nem hisz, immár elkárhozott, mivelhogy nem hitt...”; rabságra lesz ítélve a nép, mely nem hisz magában! Hiáavaló dolog a remény, testvérek, ha a nép arra vár, hogy teljesüljön; mondva vagyon az is: „Miképpen holt a test lélek nélkül, akképpen holt a hit is cselekedetek nélkül”; rabságra lesz ítélve a nép, melynek nincs reménye magában! És miben higgyen, testvérek, s miben legyen reménye a népnek, mely önmagát nem szereti; az is mondva vagyon: „Sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem követezendők, se magasság, se mélység, se semmi más teremtmény nem szakaszthat el minket az Istennek szerelmétől; rabságra lesz ítélve a nép, mely önmagát nem szereti! De kegyes az Isten és jó, és megbocsát mindent; mert mért küldte el hozzánk Todor herceget: hogy erkölcsi undorunk legyen; s mért hagyja meg nekünk: a jóhoz hogy mértékünk ő legyen!”

És Todor herceg:

— Kádi effendi: Dimcsóval, a haramiával végezzük már be!

Mire a kádi:

— Kívánsz-e valamit, fiú?

Elkomorult a Kispatkoló Dimcso:

— Sajnálom, kádi effendi: kevés még száma az éveimnek, de sok pogánnyal összehozott sorsom; és ahogy velük összehozott, a jónak jóval, a rossznak rosszal fizettem meg én; de lám, kádi effendi, Todor hercegnek nem tudtam; sajnálom, hát most legalább ezt megtegyem!

S ahogy ezt mondta, leköpte.

És Todor herceg:

— Te leszel Petar jobbján!

Matej pap — ahogy tovább prédikált — hangját fölemelte:

— Mért helyeztem, népem, Todor herceget Petar mellé? Hogy a jónak jó cselekedeteit összemérhessük a gonosznak gonosz cselekedeteivel! Mivelhogy Petar hitt a népben, érte áldozta magát, míg Todor herceg hitehagyó lett, a nép pedig mindenkinek hite szerint fizet meg! Mivelhogy Petar remélt, cselekedeteit véghezvitte, míg Todor herceg kicsinyhitűnek bizonyult, a nép pedig mindenkinek hűsége szerint fizet meg! Mivelhogy Petar szerette a népet, báránya lett, míg Todor herceg népgyűlölő, a nép pedig mindenkinek szeretete szerint fizet meg! Ezért helyeztem, testvérek, Todor herceget Petar mellé: erkölcsi undorunk és erkölcsi támaszunk legyenek nekünk, mikor sírunk és fogaink csikorgatjuk a bolgár földön!

És Todor herceg:

— Kádi effendi, míg azt a másikat íteltük meg mi, ez maga magát ítélte el!

Mire Matej pap:

— Anatéma! Anatéma! Háromszoros anatóma!

És Todor herceg:

— Te leszel Petar balján!

*Szondi György fordítása*